

КОМУНІКАТИВНЕ ЧЛЕНУВАННЯ КОНСТРУКЦІЙ ІЗ ВСТАВЛЕНИМИ ПРЕДИКАТИВНИМИ ОДИНИЦЯМИ

Вставлені синтаксичні конструкції – це «мовні одиниці, що містять додаткові, побіжні повідомлення, зауваження, які переривають основне висловлення за допомогою інтонації вставленості» (Українська мова, 2000, с. 83). Традиційно серед структурних типів вставлень виділяють вставлені слова, словосполучення, предикативні одиниці, вставлені тексти. Вставлені предикативні одиниці мають значення комунікативно-функціональне навантаження не тільки на рівні речення, але і цілого тексту, про що зазначено у філологічних розвідках Н.В. Гуйванюк, А.П. Загнітка, Л.А. Кадомцевої, А.К.Мойсієнка, З.П. Олійник.

Комунікативний аспект предикативних вставлень досліджувала Н.А.Кобріна (Кобріна, 1980). Вчена зазначала, що «загальним лінгвістичним смислом для усіх побудов із вставленою предикативною одиницею буде вираження комунікативного членування, або зсуву, який виникає у зв'язку із комунікативно-функціональними відмінностями основного речення і вставленої предикативної одиниці, [...] лінгвістична сутність якого – відображення і матеріалізація у мові особливого, не лінійного, а ярусного співвідношення логем у ході мисленнєвого процесу. Розшарування на яруси передбачає дві (або більше) лінії оповіді, з яких одна – основна і континуумна (тобто має розвиток до даного речення і після нього) лінія послідовних висловлювань, а друга – вторинна, вбудована у тканину основної лінії, тобто висловлювання, яке є паралельним основній оповіді і не порушує її цілісності» (Кобріна, 1980, с. 82).

Н.А.Кобріна виділяє три види комунікативного зсуву: змістовий, формально-комунікативний, модальний. Змістовий зсув пов'язаний із повідомленням додаткової інформації, яка тематично випадає з основної лінії оповіді, має характер відступу, пов'язаного із вузькою смисловою ланкою (словом, словосполученням) у первинній лінії оповіді (Кобріна, с. 83). Наявність тематичного зсуву розширює інформативні можливості повідомлення. Учена зазначає, що оскільки при змістовому зсуві референтні (або денотативні) значення у вставленій конструкції не відрізняються від звичайного речення, статус вторинності є функціональним, тобто, основне речення і вставлена предикативна одиниця є повноправними комунікативними одиницями. Вставлення у такому випадку є тісно пов'язаним з проблемою розширення функціональних можливостей речення, наприклад: *The chief Indian said something in his own language to the other two, pointing to the boy, and pointing towards the town, in which (as we afterwards discovered) they were lodge* (Collins, с. 46).

Формальний тип комунікативного зсуву пов'язаний з конкретними умовами комунікації, з необхідністю візуально диференціювати висловлення, які належать різним комунікативним планам – авторський текст і текст персонажа, пряму і непряму мову, текст, адресований читачам, і текст, адресований персонажам. Цей тип зсуву можна назвати конативний, оскільки він пов'язаний зі зміною апеляції, тобто конативності, наприклад: *"I can't and won't permit them to be insulted in that way a second time!"*

(*There was a mistress to serve! There was a woman in ten thousand, if you like it!*) (Collins, с.145). Це висловлення поєднує пряму мову персонажа і оцінку, висловлену оповідачем.

Модальний зсув, згідно з Н.А.Кобріною, пов'язаний з відмінностями модальності основного речення і вставленої предикативної конструкції. Основне речення, здебільшого, має констатуючу модальність, вставлене найчастіше актуалізує суб'єктивний план, виражає суб'єктивну й об'єктивну оцінку: *Here (God bless it!) was the original English foundation of him showing through all he foreign varnish at last!* (Collins, 2007, с. 53).

У художньому тексті синтаксичні конструкції із вставленнями мають певну конотацію – лінгвістичний смисл. Лінгвістичним смислом для таких одиниць буде вираження комунікативного членування або комунікативної глибини тексту, яка впливає з комунікативно-функціональних відмінностей основного речення і вставленої предикативної одиниці. Лінгвістична сутність цих конструкцій полягає у відображенні і матеріалізації у мовленні нелінійного ходу мислення. У мові ця складність знаходить відображення у формі двох чи більше ліній висловлювання, одна з яких є основною і континуумною (тобто, має розвиток до даного речення і після нього), а друга – вторинна, вбудована в основне речення, яка розвивається паралельно йому і не порушує його цілісності. В окремих випадках комунікативне членування може мати більшу глибину – можливі випадки триярусних побудов: *Then, being butler in my lady's establishment, as well as steward (at my own particular request, mind, and because it vexed me to see anybody but myself in possession of the key of the late Sir John's cellar) – then, I say, I fetched up some of our famous Lator claret...* (Collins, 2007, с.48). Апеляція до читача здійснюється вставним словом *mind*, яке інтимізує оповідь. Це вставлення також дає опосередковану характеристику героя і має стилістичне навантаження, яке викликає контрастним чергуванням суб'єктів основного речення і вставлення, що забезпечує змістове насичення текстового фрагмента.

Отже, значення синтаксису творів письменника визначає не лише смислова і стилістична значущість синтаксичних одиниць, але й той факт, що синтаксичні побудови відображають спосіб мислення автора, його світогляд і комунікативні настанови.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Загнітк, А.П. (2001) Теоретична граматики української мови: Синтаксис. Донецьк: ДонНУ. 662 с.
2. Кадомцева, Л.О. (1992) Ускладнення структури простого речення (синтаксис, семантика, функції): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня док. філол. наук: спец. 10.02.01. К. 32 с.
3. Кобріна, Н.А. (1980) Коммуникативная разноплановость и глубина в предложении и тексте. *Семантико-стилистические исследования предложения и текста*: межвуз. сб. науч. тр. Л. С. 76–86.
4. Мойсієнко, А.К. (2009) Сучасна українська мова. Синтаксис простого ускладненого речення. К.: ДП «Вид. дім «Персонал». 208 с.
5. Українська мова. Енциклопедія. (2000) К.: Укр. Енциклопедія. 752 с.
6. Collins, W. (2007) *The Moonstone*. Вінниця: Нова книга. 721 с.